

Молитва за Овена Міні

КУПИТИ

Усесвітньо відомий роман Джона Ірвінга «Молитва за Овена Міні» (1989) - це справжній гімн незламній дружбі двох хлопчиків, а згодом і молодих людей, у ті складні для Америки часи, коли війна у В'єтнамі спричинила драматичні суперечності в розбурханому суспільстві.

Одинадцятирічний Овен Міні, хлопчик, який ніколи не виросте вище п'яти футів і має дуже дивний голос, бере участь у бейсбольному матчі і чи не вперше в житті робить сильний і точний удар, що в результаті виявляється фатальним. М'яч, вилетівши на трибуну, вбиває матір його найкращого друга Джонні Віл райта - головного оповідача в романі. Овен не вірить у нещасні випадки, проте вірить, що він - інструмент Бога. І те, що відбувається з ним після того фатального удару, водночас дивне, незвичне і часом моторошне. Іноді головний герой здається комічною жертвою самонавіювання, що увірувала у власну обраність, але, зрештою, він і справді виявляється трагічним виконавцем божественного задуму. Овен Міні - найрозпачливіший і найпатетичніший герой, якого колись створював письменник.

Ця книжка - не лише привід для роздумів про долю і призначення. Вона змусить вас сміятися і плакати голосніше та довше, ніж будь-який інший роман, який ви у змозі пригадати.

Джон
Ірвінг

МОЛИТВА
ЗА
ОВЕНА
МІНІ

*Присвячую цю книжку
Гелен Френсіс Вінслоу Ірвінг
і Коліну Френкліну Ньюеллу Ірвінгу —
моїм матері і батькові.*

1. Фатальний м'яч

Я приречений до кінця свого життя пам'ятати хлопця з дивним пронизливим голосом — але не через його голос, і не тому, що він був найменшим з усіх моїх знайомих, і навіть не тому, що він зробився знаряддям смерті моєї матері, а тому, що саме він став тією причиною, яка спонукала мене увірувати в Бога; я зробився християнином завдяки Овену Міні. Я аж ніяк не стверджую, ніби живу во Христі чи із Христом, або, тим паче, для Христа, про що, як я чув, пристрасно заявляють деякі фанатики. Я не можу похвалитися гарним знанням Ветхого Заповіту, та й до Нового Заповіту я не заглядав від часів відвідування недільної школи, якщо, звісно, не брати до уваги ті уривки, що їх виголошують на церковній службі. Трохи краще мені знайомі біблійні пасажі, що містяться у «Книзі загальної молитви». Її я перечитую часто, а от Біблію — лише у дні церковних свят, адже в молитовнику все викладено значно простіше й логічніше.

Я завжди досить регулярно відвідував церкву. Колись я був конгрегаціоналістом, — мене хрестили в конгрегаціоналістській церкві, — а потім упродовж кількох років я був єпископалом (мене конфірмували в єпископальній церкві), і через це мої релігійні переконання виявилися достатньо розпливчастими. У підлітковому віці я взагалі відвідував «позаконфесійну» церкву. А по тому зробився англіканцем, й Англіканська церква Канади була моєю релігійною домівкою відтоді, як я покинув Сполучені Штати майже двадцять років тому. Бути англіканцем — це майже те саме, що і єпископалом, — мені часом навіть здається, ніби я повернувся до єпископальної церкви. Однак я залишив і конгрегаціоналістську, і єпископальну церкви раз і назавжди так само, як залишив і свою батьківщину.

Коли я помру, хотілося б улаштувати все так, аби мене поховали в Нью-Гемпширі, поряд із мамою, але щоб англіканська церква встигла

виконати наді мною всі належні обряди, перш ніж моє тіло неминуче зазнає ганьби під час таємного переправляння через американську митницю. Уривки з «Ритуалу поховання померлих», що пролунають на моєму похороні, будуть цілком традиційними, адже їх можна легко знайти у «Книзі загальної молитви»,— в тому самому порядку, у якому їх наді мною читатимуть,— так, не співатимуть, а саме читатимуть. Майже всім присутнім, я впевнений, будуть добре знайомі ті цитати з Євангелія від Іоанна, де сказано: «І кожен, хто живе та вірує в Мене, повіки не помре». І далі «Багато осель у домі Мого Отця; а коли б то не так, то сказав би Я вам, що йду приготувати місце для вас?» А ще мені завжди подобалось своєю прямою те місце з «Послання до Тимофія», де сказано: «Бо ми не принесли у світ нічого, то нічого не можемо й винести». Моя поминальна служба відбудеться за всіма правилами, прийнятими в англіканській церкві, від чого мої колишні брати-конгрегаціоналісти засовалися би на церковних лавах. Що ж, тепер я належу до англіканської церкви — англіканцем і помру. Щоправда, недільну службу я і зараз інколи пропускаю. Та я й не претендую на якесь виняткове благочестя; мою віру, зшиту з різних клаптів, латати доводиться мало не щотижня. Але тією вірою, що в мене є, я завдячую Овенові Міні, хлопцеві, із яким разом виріс. Це Овен зробив мене вірянином.

• • •

У недільній школі ми за будь-якої нагоди влаштовували собі розвагу, бавлячись із Овеном Міні, який був таким маленьким, що коли сидів на стільці, не лише не діставав ногами до підлоги, але навіть його коліна не доходили до краю сидіння і ноги стирчали вперед, як у ляльки. Нам здавалося, що Овен Міні народився з ляльковими суглобами.

Овен був таким малесеньким, що ми, охоплені радісним збудженням, підіймали його високо в повітря,— насправду, ми просто не могли опиратися цій спокусі, до нього так і кортіло торкнутися. Вражені його виглядом і своїм непереборним бажанням здіймати цього маленького хлопчика в повітря, ми вважали Овена якимсь дивом ще й тому, що

в його родині всі споконвіку займалися видобутком граніту. Гранітний кар'єр Міні видавався нам величезним, а обладнання для вибухових робіт і вирізання гранітних плит було потужним та страхотливим на вигляд. Ми знали, що гранітна порода важка й надзвичайно міцна. Але в Овені Міні тільки одне нагадувало про гранітний кар'єр — сірий пил, тобто крупинки гранітної крихти, що сипалися з його одягу щоразу, як ми його піднімали. Та й сам Овен був кольору сірого могильного каменю; його шкіра водночас поглинала й відбивала світло, немов перлина, і була напівпрозорою, особливо на скронях, де чітко проступали блакитні жилки (так, ніби разом із його надзвичайно маленьким зростом це було свідченням передчасної появи на світ).

Очевидно, його голосові зв'язки не до кінця розвинулися, чи, можливо, голос його був зіпсований гранітним пилом, або ж Овен просто мав якийсь вроджений чи набутий дефект гортані або трахеї, а може, він якось поранив собі горло уламком граніту,— так чи так, Овенові Міні, щоби взагалі бути почутим, доводилося кричати, і голос його при цьому йшов у ніс.

І все одно ми його ніжно любили: «лялечко» — зверталися до нього дівчатка, поки він ухилявся від простягнутих рук, намагаючись випручатися від них і від усіх нас.

Я не пам'ятаю, як і з чого почалася ця гра з підніманням Овена.

То була християнська недільна школа єпископальної церкви Грейвсенда у штаті Нью-Гемпшир. Нам викладала вічно знервована та нещасна на вигляд учителька, яку звали місіс Вокер{1}, і ми вважали, що це прізвище дуже їй пасувало, бо її педагогічний метод був пов'язаний із частими та тривалими виходами із класу. Вона, бувало, прочитає нам який-небудь повчальний уривок із Біблії, а потім наказує добряче поміркувати над щойно почутим. «А тепер я хочу, щоби ви посиділи в тиші та серйозно про це поміркували. Я залишаю вас наодинці з вашими думками,— зловісно попереджала вона так, начебто наші думки могли завести нас кудись у небезпечну далечінь.— Я зараз хочу, аби ви дуже серйозно поміркували»,— казала місіс Вокер і виходила із класу. Гадаю, вона просто потребувала викурити сигарету,

а зробити це перед усіма нами не могла. «Я дуже скоро повернуся,— попереджала вона,— і ми всі разом це обговоримо».

До того часу, коли вона поверталася, ми, ясна річ, геть чисто забували, про що нам читали; варто було вчительці зачинити за собою двері, як ми відразу ж починали дуріти, як навіжені. Залишатися наодинці зі своїми думками нам було нудно, і замість цього ми підхоплювали Овена Міні, здимали його на витягнутих руках і передавали одне одному над головами по всіх рядах туди й назад, але при цьому ніхто не підводився зі стільця,— у цьому й полягав сенс гри. Хтось,— я зараз уже не пам'ятаю, хто вигадав це першим,— зіскакував зі свого місця, хапав Овена в оберемок, знову сідав і передавав його іншому, а той — наступному, і так далі. Дівчатка також брали участь у цій грі, і деяких із них вона захоплювала навіть більше, ніж хлопчаків. Овена міг підняти будь-хто з нас. Ми поводитися з ним дуже акуратно і за весь час жодного разу не впустили. Щоправда, його сорочка могла трохи пожмакатись, а краватка, яка була настільки довгою, що Овенові доводилося заправляти її за ремінь штанів, аби не звисала до колін, іноді виборсувалася з-під ременя, а з кишень висипалися дрібні монети (прямо нам в обличчя). Ми завжди потім повертали йому ті гроші.

Якщо Овен мав при собі бейсбольні картки, вони також випадали з його кишень, і це його дуже сердило: всі вони були розкладені в якійсь послідовності: чи то за алфавітом, чи то спочатку гравці внутрішнього поля, а потім — зовнішнього. Ніхто з нас не знав, за яким принципом він їх розкладає, але якийсь принцип там точно був. Коли місіс Вокер поверталася до класу й Овен нарешті опинявся на своєму стільці, ми віддавали йому всі його розсіпані п'ятаки і всі бейсбольні картки, але він потім іще довго з мовчазно гнівним виглядом перекладав їх у лише йому відомому порядку.

Він був ніяким бейсболістом, проте в нього була дуже маленька ударна зона, і в іграх Малої ліги його часто ставили пітчером{2},— але не тому, що він міг би як слід ударити по м'ячу (навпаки, йому завжди наказували взагалі не замахуватися битою), а тому, що суперник напевно промаже, й це надасть можливість перейти на наступну базу. Овен на це ображався, а одного разу взагалі відмовився взяти до рук

биту, якщо йому не дозволять як слід ударити по м'ячу. Але такої маленької битки, щоб Овен Міні міг би з нею грати в бейсбол, мабуть, не існувало у природі. Варто було йому замахнутись як слід, і битка тягнула його за собою, описувала півколо і вдаряла по спині так, що він гепався долілиць на землю. Отже, після декількох принизливих випадків, коли Овен намагався вдарити по м'ячу і власноруч збивав себе з ніг, він змирився з менш ганебною роллю — стояти непорушно з опущеними плечима на плиті домашньої бази, поки пітчер цілиться м'ячем у його невеличку ударну зону, щоби напевно промазати.

І все одно Овен любив свої бейсбольні картки. Та й саму гру він теж дуже любив, незважаючи ні на що, хоча бейсбол не був до нього добрим. Пітчери з команди супротивника часто його залякували. Вони казали, що коли він не відбиватиме їхні подачі, то отримає м'ячем по голові. «Дивись-но, друже, довбешка в тебе більша, ніж ударна зона», — пригрозив йому якось один пітчер. Тож іноді Овен заробляв перехід на першу базу ціною синців від м'яча.

Та коли Овен досягав першої бази, то робився суперзіркою, просто безцінним гравцем. Ніхто не вмів так спритно оббігти всі бази, як Овен Міні. Якщо наша команда примудрялася достатньо довго втриматися в нападі, Овен міг, базу за базою, «вкрасти» в суперників цілу кругову пробіжку. Ближче до кінця гри ми часто ставили його ранером{3}. Коротше, на заміні пітчера на ранера він був поза конкуренцією — наш запасний «скороход» Овен Міні, як ми інколи його називали. Але ставити Овена на зовнішнє поле було цілком безнадійно. Він так боявся м'яча, що навіть очі заплющував, коли той летів у його бік. А якщо траплялося диво й Овен ловив м'яч, то кинути його все одно був уже не в змозі, адже просто не міг як слід його обхопити своєю малесенькою ручкою. Але навіть жаліючи себе, Овен і хникав не так, як усі: від образи голосок у нього робився до того жалібним, що навіть ниття звучало якось симпатично.

У недільній школі, коли ми здіймали Овена високо в повітря,— саме так, у повітря,— він протестував зовсім по-особливому, видаючи просто унікальний вереск. Гадаю, ми і мучили Овена виключно для того, щоби почути його неймовірний голос; мені тоді здавалося, що

такий голос може бути лише в якого-небудь прибульця з іншої планети. А зараз я достеменно знаю, що то був голос, який належав якомусь іншому, не зовсім нашому світові.

— ОПУСТІТЬ МЕНЕ! — волав він тим своїм дивним, немовби здушеним фальцетом, що ятрив душу.— ПРИПИНІТЬ, МЕНІ НАБРИДЛО! Я БІЛЬШЕ НЕ ХОЧУ! МЕНІ НАБРИДЛО, Я ВАМ СКАЗАВ! ДОСИТЬ УЖЕ! ОПУСТІТЬ МЕНЕ НАРЕШТІ, ГАДИ!

Та ми продовжували передавати його з рук до рук, ніби нічого не чули, і він плив над рядами парт усе далі й далі, з кожним наступним разом усе глибше змиряючися зі своєю долею. Його тіло ціпеніло, він припиняв опиратися. Одного разу, коли ми підняли Овена, він виклично склав на грудях руки і з люттю втупився у стелю. Іноді, коли місіс Вокер виходила з класу, Овен швидко хапався обома руками за стілець, як канарка чіпляється за жердинку у клітці, але впоратися з ним було легко, бо Овен Міні дуже боявся лоскоту. Дівчинка на ім'я Сьюкі Свіфт так вправно його лоскотала, що руки і ноги Овена негайно випростувались, і вже ніщо не заважало підняти його в повітря.

— ЦУР НЕ ЛОСКОТАТИ! — кричав він. Але правила у цій грі встановлювали ми, а ми ніколи не слухали, що він там верещить.

Зрештою, неодмінно наставав той момент, коли місіс Вокер поверталася до класу й заставляла Овена в повітрі. Беручи до уваги біблійну мудрість і глибину залишених нею настанов — «дуже серйозно поміркувати»,— вона, гадаю, могла б уявляти, що ми спромоглися змусити Овена Міні злетіти в повітря самою лише спільною напругою наших аж надто серйозних думок. А могла б і зметитувати, що вознесіння Овена Міні над нашими головами було прямим наслідком того, що вона залишила нас «наодинці з нашими думками».

Проте реакція місіс Вокер на побачене завжди була однаковою: жорсткою, позбавленою уяви та, чесно кажучи, досить-таки тупою.

— Овене! — кричала вона.— Овене Міні, зараз же повернися на своє місце! Спустися звідти негайно!

Якої ж біблійної мудрості могла навчити нас ця місіс Вокер, якій ставало кебети вважати, що Овен Міні сам себе здійняв у повітря?

Варто сказати, що Овен у такі хвилини завжди тримався з гідністю. Він жодного разу не сказав нічого на кшталт: «ЦЕ ВСЕ ВОНИ! ВОНИ ЗАВЖДИ ТАК РОБЛЯТЬ! ВОНИ МЕНЕ ПІДНІМАЮТЬ, РОЗКИДАЮТЬ МОЇ ГРОШІ, ПЕРЕПЛУТУЮТЬ МОЇ БЕЙСБОЛЬНІ КАРТКИ — І НІКОЛИ НЕ СЛУХАЮТЬ, КОЛИ Я ПРОШУ ЇХ ПРИПИНІТИ! ВИ ЩО Ж, ГАДАЄТЕ, НІБИ Я САМ ЗЛЕТІВ У ПОВІТРЯ?»

І хоча Овен часто нам суперечив, намагаючись чинити спротив, на наші дії він ніколи не скаржився. І якщо там, над нашими головами, йому нечасто вдавалося зберігати самовладання, то коли місіс Вокер починала ганити його за дитинну поведінку, він завжди тримався стійко. Овен не був ябедником. Як і численні біблійні персонажі, Овен Міні наочно демонстрував, як бути мучеником.

Схоже, він не тримав образи у своєму серці. Хоча нашу головну розвагу, яка швидко зробилася своєрідним ритуалом, ми приборігали для недільної школи, бувало, що і в інші дні ми спонтанно вигадували щось подібне. Одного разу хтось підвісив Овена за комір на вішак для одягу в роздягальні початкової школи — і навіть там, і навіть тоді він не чинив спротиву. Овен мовчки висів і чекав, коли хто-небудь його зніме й поставить на підлогу. А іншого разу після уроку фізкультури Овена підвісили на гачку в його шафці та зачинили дверцята. «ЦЕ НЕ СМІШНО! ЗОВСІМ НЕ СМІШНО!» — кричав і кричав він доти, доки нарешті хтось, очевидно, погодився із цим твердженням і звільнив Овена з полону еспандерної гумки, що була не тугішою, ніж на звичайній рогачці.

Хіба я міг тоді знати, що Овен Міні — герой?

• • •

Дозвольте мені спочатку розповісти, що я належу до родини Вілрайтів, а Вілрайтів у нашому містечку завжди поважали. Також потрібно наголосити, що Вілрайти не відчували особливої прихильності до родини Міні. У нашій родині панував матріархат, оскільки мій дідусь помер іще молодим і залишив на бабусю все господарство, із яким вона, однак, дуже добре поралася. По бабусиній лінії я є - нащадком Джона Адамса (бабусине дівоче прізвище було Бейтс, а ця родина прибула до Америки на славнозвісному «Мейфлавері»{4}); та все одно в нашому містечку дідусеве ім'я було набагато вагомим, і моя бабуса носила своє нове прізвище з такою гідністю, немовби була представницею трьох знаменитих родин — Вілрайтів, Адамсів і Бейтсів — одночасно.

При хрещенні їй дали ім'я Гаррієт, але майже для всіх бабуса була місіс Вілрайт,— принаймні, для всіх із родини Овена Міні. По-моєму, в останні дні бабуса пам'ятала лише одного чоловіка на прізвище Міні: Джорджа Міні — профспілкового діяча, який полюбляв курити сигари. В уяві Гаррієт Вілрайт профспілки та сигари були непоєднуваними. (Наскільки мені відомо, Джордж Міні не мав жодного стосунку до родини Міні з нашого містечка.)

Я виріс у містечку Грейвсенд (штат Нью-Гемпшир). Ніяких профспілок у нас там зроду не було; дехто насправді віддавав перевагу сигарам, але профспілкових діячів не траплялося. Містечко, у якому я народився, іще 1638 року було викуплене в якогось індіанця-сагамора превелебним Джоном Вілрайтом, на честь якого мене й назвали. У Новій Англії сагамолами колись величали індіанських вождів і решту їхніх зверхників, хоча на час мого дитинства єдиним відомим мені сагамором залишався сусідський цуцик, лабрадор-ретрівер, який мав кличку Сагамор. Мені здається, що цим ім'ям він завдячував зовсім не наявності в роду індіанських пращурів, а радше невігластву свого господаря. Власник Сагамора, наш сусід містер Фіш, розповідав мені, що свого пса він назвав на згадку про озеро, у якому купався влітку, коли був іще, як він висловлювався, «зеленим парубійком». Бідолашний містер Фіш, хіба міг він знати, що те озеро назвали на честь індіанських вождів, і що називання нерозумного собаки

Саґамором — це блюзнірство, яке не скінчиться добром. Пізніше виявилося, що саме так і є.

Однак американці не дуже добре обізнані із власною історією, і я, навчений своїм сусідом, упродовж багатьох років щиро вважав, що в одній з індіанських мов слово «саґамор» означає «озеро».

Чотирилапий Саґамор потім потрапив під колеса вантажівки місцевої фірми з продажу паперових пелюшок; і я схиляюся до думки, що до цього мали стосунок божества, які мешкають в неспокійних водах ображеного озера. На мою думку, було би набагато правильніше, якби «пелюшкова» вантажівка задавила самого містера Фіша, проте історії будь-яких божеств переконливо демонструють, що помста завжди падає на невинуватого. (Таким є одне з фундаментальних положень моєї віри, яке, щоправда, не поділяє ніхто з моїх друзів — ні конгрегаціоналісти, ні єпископали, ні англіканці.)

Що ж до мого пращура Джона Вілрайта, то він висадився на берег у Бостоні 1636 року, лише за два роки до того, як придбав наше містечко. Сам він походив із англійського графства Лінкольншир і народився в невеличкому сільці з поетичною назвою Сейлбі, і ніхто достеменно не знає, чому саме він назвав наше містечко Ґрейвсендом. Наскільки відомо, Джон Вілрайт не мав найменшого стосунку до англійського Ґрейвсенда, хоча, ясна річ, назва нашого містечка походить саме звідти. Джон Вілрайт закінчив Кембриджський університет; він грав у футбол із самим Олівером Кромвелем, чие ставлення до Вілрайта (як до футболіста) було одночасно шанобливим і параноїдальним. Олівер Кромвель вважав, що Джон Вілрайт грає - занадто жорстко, навіть брудно, вміє майстерно підставити суперникові підніжку, щоби потім впасти на нього зверху. Ґрейвсенд (той, що у Британії) розташовується у графстві Кент — на добрячій відстані від земель Вілрайтів. Можливо, Джон Вілрайт мав товариша, який був звідти родом, можливо, той товариш хотів поїхати до Америки разом із Вілрайтом, але чомусь не зміг покинути Англію, а може, поїхав, але не здужав тяжкої морської подорожі.

Згідно з «Історією Ґрейвсенда (штат Нью-Гемпшир)» Волла, привелебний Джон Вілрайт був добропорядним священником

англіканської церкви, аж поки не почав «ставити під сумнів деякі догмати»; він зробився пуританином, і пізніше церковна влада заборонила йому проповідувати через це вільнодумство. Мені здається, що невмінням розібратись у власній вірі, так само, як і дурнуватою впертістю, я великою мірою завдячую своєму пращурові, якому перепало на горіхи не лише від англіканського духовенства ще тоді, коли він не відплив до Нового Світу. Варто було йому трохи обжитись у Бостоні, як він негайно полаявся із братами-пуританами. Разом зі знаменитою місіс Гатчинсон превелебного Джона Вілрайта вигнали з колонії на берегах Массачусетської затоки за порушення «громадянської згоди». Насправді ж його бунтарство обмежилось кількома еретичними зауваженнями стосовно того, де перебуває святий дух,— але суд мешканців Массачусетса був суворим. Інакодумцеві заборонили володіти зброєю, і тоді він разом із родиною та найсміливішими зі своїх прибічників вирушив морем на північ від Бостона — до затоки Грейт-Бей. Дорогою він, імовірно, проминув два давніших нью-гемпширських поселення: одне в гирлі ріки Паскатакуа (пізніше його назвали Суничним узбережжям, нині це місто Портсмут) і друге — у Довері.

Від затоки грейт-Бей Вілрайт піднявся вгору річкою Сквамскотт. Він дійшов аж до порогів, де прісна вода змішується з морською і де навколо скрізь стоять густі ліси. Індіанці, очевидно, показали Вілрайтові, як багато риби в тутешніх місцях, і навчили її ловити. Зі слів Волла, автора «Історії Грейвсенда» там усюди простягалися дикі луки, а деінде до самого берега підступали болота.

Місцевого сагамора звали Ватахантовет. Замість підпису він поставив під документом зображення свого тотема, що мав вигляд безрукої людини. Навколо цієї обгородки з індіанцями пізніше виникали певні суперечки — але в них не було нічого цікавого. Набагато цікавішим було послухати різні міркування стосовно того, чому тотемом Ватахантовета була безрука людина. Дехто стверджував, що, віддаючи всю цю землю, сагамор, напевне, почувався так, ніби йому відрубали руки. Інші звертали увагу на те, що більш ранні зразки «підпису» Ватахантовета являли собою таку саму фігуру безрукої людини, але з пір'їною в роті — що сприймалось як свідчення того, що сагамор був

засмучений через невміння писати. Однак на кількох інших зображеннях тотема, що його приписують тому ж таки Ватахантоветові, фігура тримає у зубах томагавк і має геть божевільний вигляд. А може, казали деякі відчайдухи, це просто такий символ миру — мовляв, рук немає, томагавк у зубах, і все це загалом має означати, що Ватахантовет не збирається ні з ким воювати. Що ж до розрахунків у цій сумнівній оборудці, ясна річ, індіанці аж ніяк не виграли ні від угоди з моїм пращуром, ні від цих розбіжностей у думках.

А потім наше місто потрапило під владу Массачусетса (можливо, тому жителі Грейвсенда й досі терпіти не можуть вихідців із Массачусетса), і тоді містер Вілرایт переїхав до Мена. Йому було вісімдесят, коли він виступав у Гарварді, закликаючи робити пожертви на ремонт однієї із будівель університету, що згоріла під час пожежі, немовби демонструючи, що він, на відміну від інших мешканців Грейвсенда, не тримає зла на жителів Массачусетса. Помер Джон Вілرایт у Солсбері (штат Массачусетс), коли йому було майже дев'яносто років, і до останніх днів залишався духовним очільником місцевої церкви.

Та погляньте лишень, якими були прізвища батьків-засновників Грейвсенда,— і жодних Міні ви серед них не знайдете:

Барлоу
Блеквелл
Вентворт
Вілرایт
Вокер
Ворделл
Гатчинсон
Гілтон
Дірборн
Коул
Ковплєнд
Кроулі
Літтлфілд

Рід
Ришворт
Смарт
Сміт

Я не думаю, що моя мати залишила собі дівоче прізвище тільки через те, що воно було Вілرایт. Гадаю, її почуття власної гідності не мало стосунку до родинної спорідненості зі славетними Вілрайтами; вона би так само залишила дівоче прізвище, навіть якби воно було Міні. І в ті роки, як і тепер, я не відчував ніяких незручностей від того, що носив мамине прізвище. Про мене казали: «Маленький Джоні Вілرایт, батько невідомий»,— і тоді мене це влаштовувало. Я ніколи на це не скаржився. Коли-небудь, думав я, вона мені все розповість,— хай тільки я трохи підросту. Очевидно, ця історія належала до тих, які можна дізнатися тільки тоді, «коли трохи підростеш». Та коли мами не стало, а я так і не дочекався від неї жодного слова про те, хто ж насправді був моїм батьком, от тоді я відчув, що мене одурили — не розповіли того, на знання чого я мав повне право. Тільки після маминої смерті я трохи на неї розсердився. Нехай їй було неприємно розповідати про те, хто був моїм батьком і що там у неї з ним сталося, нехай навіть їхні стосунки були аж такими брудними, що сама лише згадка про них могла би виставити їх обох у непривабливому світлі,— все одно, чи не занадто егоїстично вона вчинила, навіть слівцем не прохопившись про мого батька?

З іншого ж боку, як абсолютно слушно зауважив одного разу Овен Міні, коли моєї мами не стало, мені було лише одинадцять років, а їй самій — лише тридцять. Звісно, вона думала, що в неї буде ще час усе мені розповісти. Вона ж не знала, що зовсім скоро помре, підсумував Овен Міні.

Ми з Овеном жбурляли каменюки у Сквамскотт — річку з солоною морською водою, у якій бували припливи і відпливи. Точніше, то я жбурляв каменюки в річку; каменюки ж Овена падали в мул, що оголився під час відпливу, бо вода зараз була занадто далеко, щоби він спромігся докинути каменюку до неї. Наляканим чайкам, які перед

нашим приходом щось дзюбали в намулі, довелося перебиратися подалі, на болотисті купини протилежного берега Сквамскотта.

Був спекотний і задушливий літній день; у повітрі висів гідкий солонуватий запах водоростей, що вже почали гнити,— того дня він бив у ніс дужче, ніж зазвичай. Овен Міні сказав, що мій батько обов'язково дізнається про мамину смерть, і коли я трохи підросту, обов'язково об'явиться.

— Якщо він живий,— сказав я, кидаючи у воду ще один камінець.— Якщо він живий і якщо йому не наплювати, на те, що я його син. І якщо він узагалі знає, що він мій батько,— додав я.

І хоча тоді я не повірив Овенові Міні, саме той день можна вважати початком шляху, яким він поступово привів мене до віри в Бога. Овен брав усе менші й менші каменюки, але в нього все одно ніяк не виходило докинути їх до води. Звук, із яким каменюки входили у прибережний намул, приносив, ясна річ, своєрідне задоволення, та почути сплеск води, у яку плюхається камінь, було набагато приємніше. І от, якось майже знічев'я, зі вражаючою самовпевненістю (я би сказав, протиприродною для того, хто має таке крихтне тіло), Овен Міні запевнив мене, що мій батько, ясна річ, живий, і він, ясна річ, знає, що він — мій батько, і що Бог також достеменно знає, хто мій батько. І якщо навіть той чоловік не захоче мені відкритися, сказав Овен, то Бог його мені покаже.

— ТВІЙ БАТЬКО МОЖЕ СКІЛЬКИ ЗАВГОДНО ХОВАТИСЯ ВІД ТЕБЕ,— промовив Овен.— АЛЕ ВІД БОГА ЙОМУ НЕ СХОВАТИСЯ.

Овен Міні виголосив це якось особливо впевнено, а потім кркнув і жбурнув черговий камінь, який, о диво, шубовснув у воду. Нас обох це добряче здивувало. Більше ми того дня каменів не жбурляли, а тільки стояли і дивились, як поверхнею річки розходяться кола, аж поки чайки нарешті повірили, що ми більше їх не тривожитимемо, і повернулися до нашого берега Сквамскотта.

• • •

Упродовж багатьох років наша річка славилася лососевим промислом (сьогодні ж рибалити в ній — марно витратити час, адже по лососях залишився лише спогад, і виловити можна хіба що якусь дохлу рибину). Та й оселедців у нашій річці теж було колись повно,— ще в моєму дитинстві місцевої риби не бракувало, і ми з Овеном частенько рибалили вдвох. Грейвсенд відділяє від океану лише дев'ять миль — ясна річ, Сквамскотт ніколи не міг би дотягнутися до Темзи, але колись до міста заходили навіть океанські кораблі. Відтоді річкове русло обміліло, забилося дрібним камінням та уламками скель, і жодному бодай трохи великому судну тепер тут не пройти. І якщо кохана капітана Джона Сміта, бідолашна Покахонтас{5}, знайшла своє останнє пристановище у британській землі — на цвинтарі парафіяльної церкви старовинного Грейвсенда, то духовно безрукого Ватахантовета так ніколи й не поховали у Грейвсенді. Єдиним сагамором, який був похований в нашому місті з усіма належними церемоніями, став той самий чорний лабрадор містера Фіша, який потрапив на Центральній вулиці під вантажівку з паперовими пелюшками. Його закопали в трояндовому саду моєї бабусі за урочистої присутності сусідських дітлахів.

Ціле століття основним промислом у Грейвсенді була торгівля деревиною. Власне, у всьому штаті Нью-Гемпшир ліс протягом тривалого часу залишався найприбутковішим товаром. І хоча Нью-Гемпшир називають «гранітним штатом» — тут видобувають граніт для будівництва, для дорожніх бордюрів і надгробків, гранітний бізнес розквітнув лише після занепаду торгівлі деревиною. Без сумніву, навіть коли повирубують усі ліси, каменю тут залишиться більше, ніж достатньо; от тільки більша його частина завжди ховається під землею.

Мій дядько також торгував деревиною,— дядько Альфред, той, який володіє «Істмен Ламбер Компані». Дядько був одружений із маминою сестрою — тіткою Мартою Вілرایт. У дитинстві мене часто возили в гості до двоюрідних братів та сестри, і я бачив, як сплавають ліс, які бувають на річці затори, а декілька разів навіть брав участь у місцевих змаганнях, коли потрібно пробігтися по колодах, що пливають річкою, зіштовхуючи суперників у воду. Боюсь, я виявився надто недосвідченим, аби скласти гідну конкуренцію своїм куzenам і кузині.

А тепер бізнес дядька Альфреда (зараз компанією керують дядькові сини, і тому правильніше буде називати його бізнесом моїх двоюрідних братів) зосереджений виключно на торгівлі нерухомістю. У Нью-Гемпширі, якщо ти повирубував усі свої дерева, мусиш торгувати тим, що залишилося.

Натомість граніту у «гранітному штаті» ніколи не бракуватиме, і саме родина маленького Овена Міні завжди займалася його видобутком. Узагалі-то, в нашій не надто великій приморській частині Нью-Гемпширу ця справа ніколи не належала до бажаних або перспективних, але їхній гранітний кар'єр розташовувався саме над таким місцем, яке геологи називають «ексетерський плутон». Овен Міні часто казав, що ми, мешканці Грейвсенда, сидимо просто на голові інтрузивного магматичного пласта; він промовляв це з якоюсь затаєною шанобливістю, так, ніби в очах будь-якого грейвсендця цей наш магматичний пласт за своєю цінністю не поступався потужній золотоносній жилі.

Моя бабуся, можливо, завдяки своїм предкам, які прибули до Нового Світу на славетному «Мейфлавері», ставилася до тартаків із більшою пошаною, ніж до каменоломень. Із якихось невідомих мені міркувань Гаррієт Вілрайт вважала торгівлю деревиною «чистим» заняттям, а видобуток граніту — «брудним». Мені ж до цього було байдуже, бо мій дід тримав взуттєве підприємство; але він помер іще до мого народження, і його славнозвісне рішення не допускати на своєму виробництві жодних профспілок було взагалі єдиним, що я про нього чув. Бабуся продала дідусеву фабрику зі значною вигодою, і я виріс із нав'язаними нею переконаннями, що вбивати дерева, заробляючи на життя, — це шляхетно, а видовбувати камінь — принизливо. Усі знають про магнатів лісової справи — таких, як мій дядько Альфред Істмен, та хто коли-небудь чув бодай про одного гранітного магната?

Гранітний кар'єр Міні у Грейвсенді зараз не розробляється. Зрита земля із глибокими та небезпечними водоймами сьогодні не має ніякої цінності навіть як нерухомість, і, за словами моєї матері, ніколи її не мала. Мама казала, що кар'єр не працює іще з часів її дитинства, і що всі судомні спроби Міні його відродити приречені на поразку.

Із маминих слів виходило, що весь придатний для обробки граніт було видобуто із цього кар'єру задовго до того, як Міні переїхали до Ґрейвсенда. (Що ж до того, коли саме Міні переїхали до Ґрейвсенда, мені завжди казали, що це відбулося «приблизно в той час, коли ти народився».) Крім того, лише невелику частку того граніту, що ховається під землею, варто видобувати; решта каменю або має дефекти, або залягає так глибоко, що його неможливо дістати звідти, не пошкодивши.

Овен постійно розводився про такі речі, як кутові камені та надмогильні пам'ятники; усе, що потрібно для пристойного пам'ятника, пояснював він,— це достатньо великий, гладенький і рівно відрізаний шматок граніту без внутрішніх дефектів. Тонкощі, про які розповідав Овен, і його власна тендітна будова тіла дивно контрастували із грубістю та важкістю величезних гранітних брил, що просто перед нашими очима вантажили на автоплатформи, із шаленим гуркотом кар'єру і пронизливим вищанням, із яким різці врубової машини вгризалися в породу, та вибухами динаміту.

Пам'ятаю, у дитинстві я дуже дивувався, чому Овен не глухий. Беручи до уваги той факт, що з його голосом і зростом щось було явно не так, зауважити, що в нього цілком нормальний слух, було тим більше дивно, адже гранітний бізнес — справа вельми гучна.

Саме Овен познайомив мене з «Історією Ґрейвсенда», хоча цілком цю книжку я прочитав лише тоді, коли вже навчався у випускному класі Ґрейвсендської академії{6}, де ця праця входить до обов'язкового переліку літератури з курсу історії, а нам доводилося виконувати - проєкт «Історія рідного міста». Овен же прочитав цю книжку, коли йому не було ще й десяти років. Це він сказав мені, що Вілрайти там мало не на кожній сторінці.

• • •

Я народився в родинній садибі Вілрайтів на Франт-стріт — центральній вулиці Ґрейвсенда. У дитинстві мене постійно тривожило питання, чому мама, коли вже вирішила мене народити, не захотіла

пояснити ні мені, ні своїй матері та сестрі, звідки я взявся. Бо мама точно не належала до легковажних дівчат. Те, що вона завагітніла, але відмовлялась обговорювати цю тему, напевно, дуже вразило Вілрайтів, особливо тому, що моя мама завжди вирізнялася дуже стриманим і скромним характером.

Познайомилася з одним чоловіком у потязі «Бостон — Мен» — от і все, що вона могла розповісти.

Тітонька Марта, мамина сестра, закінчувала коледж і вже була заручена зі своїм майбутнім чоловіком, коли моя мати оголосила, що не має наміру вступати до коледжу. Дідусь тоді вже був невиліковно хворим, і у бабусі, яка день і ніч про нього піклувалася, мабуть, просто не лишилося сил наполягати (як вона це зробила свого часу з тітонькою Мартою), щоби мама здобула вищу освіту. До того ж, мама заявила, що краще вона залишиться вдома й допоможе доглядати за дідусем, який на той час уже помирав,— а варто сказати, що бабуся дійсно потребувала такої допомоги. Окрім того, превелебний Льюїс Мерріл, пастор конгрегаціоналістської церкви і керівник церковного хору, у якому співала моя мама, зумів переконати бабуся і дідуса, що пречудовий мамин голос заслуговує на те, щоби його професійно розвивати; уроки співів у висококласного викладача, казав містер Мерріл, є не менш розумною «інвестицією в майбутнє», ніж університетська освіта.

У цьому місці маминої біографії я завжди відчував якийсь конфлікт інтересів. Якщо уроки співу були для моєї матері такими важливими, то чому ж вона займалася з учителем тільки раз на тиждень? І якщо бабуся і дідусь погодилися з думкою містера Мерріла, чому вони завжди так уперто опиралися тому, щоби мама раз на тиждень ночувала в Бостоні? Як на мене, їй варто було взагалі переїхати до Бостона і займатися співом щодня! Хоча дідусева невиліковна хвороба, напевно, багато чого тут пояснює, адже бабусі постійно була потрібна під рукою помічниця, і моя мама охоче їй допомагала впоратися з господарством.

Уроки співу відбувалися рано-вранці — саме тому моїй матері доводилося їхати до Бостона напередодні ввечері й ночувати там; від

Ґрейвсенда до Бостона потяг ішов аж півтори години. Мамин викладач був дуже відомим і мав щільний розклад, і через те міг виділити для неї тільки вранішні години. Як казав містер Мерріл, їй узагалі поталанило, що він погодився її прослухати, адже зазвичай цей викладач займався тільки з професіоналами. А моя мама, хоч і співала з дитинства разом із тіткою Мартою в церковному хорі, до професіоналів явно не належала. Вона просто мала дуже приємний голос і як завжди — без суперечок і трохи сором'язливо — почала його тренувати.

Варто сказати, що мамині батьки змирилися з тим, що вона не здобуватиме вищої освіти, набагато легше, ніж її сестра. Тітонька Марта, взагалі дуже добра жінка, не тільки не схвалювала маминого рішення, вона із цього приводу відверто обурювалась — хай навіть і не дуже гучно. Всі розуміли, що в моєї мами був значно кращий голос, і взагалі, вона була вродливішою за сестру. Коли дівчата підросли, саме тітонька Марта запрошувала хлопців з академії до нашого великого будинку на Франт-стріт, аби познайомити їх зі своїми батьками. Вона була старшою і першою почала водити додому «кавалерів», як їх називала моя мама. Та варто було цим юнакам побачити мою маму, якій тоді було ще дуже далеко до дорослості, як їхня цікавість до тітоньки Марти відразу ж випаровувалася.

І раптом ця незбагненна вагітність! Зі слів тітоньки Марти, у той час дідуся «мало що турбувало», бо він уже був на божій дорозі й так і не дізнався про те, що його донька вагітна, хоча «вона не докладала великих зусиль, аби це приховувати». Бідолашний дідусь, казала вона, «помер, але так і не зрозумів, чому твоя мама набрала стільки ваги».

У часи молодості моєї тітоньки тим, хто виріс у Ґрейвсенді, Бостон уявлявся не чим іншим, як кублом розпусти. І хоча мати ночувала в дуже пристойному жіночому пансіоні, де за поведінкою дівчат добре стежили, вона все ж таки примудрилася, як називала це тітонька Марта, «зґрішити» з якимсь чоловіком, якого зустріла в потязі «Бостон — Мен».

Моя мама була такою тихою і стриманою, вона так спокійно приймала будь-які докори, навіть якщо вони здавалися явним наклепом,

що сумирно погоджувалася із цим формулюванням тітоньки Марти. Я на власні вуха чув, як вона ласкаво вимовляла різні варіації цього слова.

— Ох ти ж мій грішок, мій маленький грішок,— іноді називала вона мене з неприхованою ніжністю.

Та лише від двоюрідних братів я вперше почув, що мою маму, виявляється, вважали в родині «малою дурепою». Кузени почули це, очевидно, від своєї матері — моєї тітоньки Марти. Але на той час, коли ці образливі слова — «мала дурепа» — дійшли до моїх вух, вони вже нікого не могли вразити, адже тоді моя мати вже понад десять років була мертвою.

І все-таки в ній відчувалося щось значно більше, ніж вроджена краса, чудовий голос і сумнівні розумові здібності. Тітонька Марта, очевидно, мала підстави вважати, що бабуся з дідусем розбещували мою маму. І не лише через те, що вона була меншою дитиною; річ, напевно, була в маминому характері: її ніколи не бачили сердитою або сумною, дратуватися чи скаржитися було для неї чимось неприродним. Вона вирізнялася такою м'якою вдачею, що гніватися на неї ніхто просто не міг. Тітонька Марта казала: «По ній ніколи не скажеш, яка вона насправді рішуча». Моя мати просто чинила, як собі знала, а потім казала зі своєю обеззброюючою усмішкою щось типу: «О, повірте, я дуже шкодую, що засмутила вас усіх, але, чесне слово, я постараюся, щоби ви мені вибачили і продовжували мене любити, наче нічого й не трапилося». І це завжди спрацьовувало!

Це завжди спрацьовувало, принаймні до того дня, коли вона загинула, адже тоді моя мама вже нічого не була здатна ні пообіцяти, ні виправити.

І після того як вона, не звертаючи ні на кого уваги і ні перед ким не виправдовуючись, виносила й народила мене, а потім назвала на честь батька-засновника Грейвсенда, і після того, як вона змусила змиритися із цим своїх матір і сестру, а також ціле наше містечко (не кажучи вже про конгрегаціоналістську церкву, де вона й далі продовжувала співати в хорі і частенько брала участь у різноманітних громадських заходах

парафіян). І навіть після того, як вона (на радість усьому містечку, або, принаймні, так здавалося) із гідністю вийшла з неоднозначної ситуації, пов'язаної з моїм незаконним народженням, моя мати, як і раніше, продовжувала щосереди їздити потягом до Бостона і, як і перед тим, залишалася ночувати у цьому жахливому місті, щоби рано-вранці, свіжою і повною сил, вирушити на свій урок співу.

Коли я трохи підріс, то почав на це ображатися, принаймні інколи. На моїй пам'яті вона лише кілька разів скасувала заняття і залишилася зі мною вдома: один раз, коли я хворів на свинку, а вдруге, коли підчепив вітрянку. І ще — коли ми з Овеном ловили рибу в закутому у бетон каналі, прокладеному під Свейзі-Парквей для відведення припливної води зі Сквамскотта, і я послизнувся і зламав собі зап'ясток. Того тижня мама також не сіла на бостонський потяг. А так вона їздила до Бостона кожної середи і залишалася там ночувати, аж поки мені не виповнилося десять років і вона вийшла заміж за чоловіка, який офіційно мене всиновив і замінив мені справжнього батька. І до того часу вона продовжувала співати. Чи зробився її голос кращим, чи стала вона співати краще — ніхто мені так і не зумів пояснити.

Отак і вийшло, що я народився у будинку бабусі — велетенській цегляній будівлі, побудованій у федеральному стилі. За часів мого дитинства будинок опалювали вугіллям. Підвал, до якого через спеціальний жолоб засипали вугілля, розташовувався саме під тим - крилом, де була моя спальня. Вугілля привозили рано-вранці, і часто я прокидався від гуркоту, із яким воно скочувалося донизу. У ті дні, коли доставка вугілля припадала на четвер (коли моя мати перебувала у Бостоні), я прокидався від цього гуркоту й уявляв, що саме цієї миті мама починає співати. Влітку, коли вікна стояли розчиненими, я - прокидався від співу пташок у бабусиному трояндовому саду. До речі, із цим садом пов'язане ще одне стійке переконання бабусі, споріднене з її уявленнями про камінь і дерева: вирощувати квіти або овочі може хто завгодно, а от справжні садівники вирощують виключно троянди. Моя бабуся була справжньою садівницею.

Іншою великою цегляною будівлею на Франт-стріт, що розмірами надавалася до порівняння з бабусиним будинком, був «Грейвсендський

готель». Не дивно, що приїжджі часто плутали бабусин будинок із готелем, особливо після того, як їм де-небудь у центрі пояснювали дорогу: «Як проминете Академію, дивіться, там буде великий цегляний будинок по лівому боці».

Бабусю все це дуже дратувало, адже їй зовсім не лестило, що її дім плутають із готелем. Вона, бувало, оголошувала черговому збитому з пантелику мандрівникові, який явно розраховував, що йому назустріч вийде хто-небудь молодший і допоможе піднести речі: «Це не готель! Це мій дім! Готель там, далі!» — казала вона й махала рукою у невизначеному напрямку. «Там, далі» — ще достатньо точна вказівка в порівнянні з іншими, поширеними у Нью-Гемпширі. У наших краях не дуже-то любляють показувати дорогу, адже в Нью-Гемпширі люди схильні вважати, що коли хтось не знає, у якому напрямку рухатися, то їм і взагалі тут робити нічого. У Канаді ми значно охочіше показуємо дорогу — де завгодно та будь-кому, хай тільки запитують.

А ще в нашому будинку на Франт-стріт, побудованому у федеральному стилі, був таємний хід: за книжковою шафою, що насправді слугувала дверима, розташовувалися сходи, які спускалися вниз, до брудного, схожого на коридор приміщення із земляною долівкою, і цей підвал не мав сполучення з іншим підвалом, у якому розміщувалася вугільна піч. Так, саме так: книжкова шафа, а насправді двері, за якими був підземний хід, що нікуди не вів. То була просто таємна кімнатка, щоби в ній ховатися. Я ніяк не міг зрозуміти, від чого там треба було ховатися. Від самої лише думки про те, що в нашому будинку існує таємний хід, що нікуди не веде, у мене поза шкірою ішли дрижаки й робилося якось недобре; більше того, я весь час намагався уявити той жах, від якого потрібно ховатись,— а від таких думок, погодьтеся, кому завгодно зробиться зле.

Одного разу я повів туди малюка Овена Міні і залишив самого в темряві, що налякало його до смерті. Ясна річ, я втнув таке з усіма своїми друзями, але лякати Овена Міні було в тисячу разів цікавіше через його пронизливий, страхітливий голос. Ось уже понад тридцять років я намагаюсь імітувати голос Овена Міні; раніше мені й на думку не спадало, що коли-небудь зумію написати про Овена, однак передати

на папері звук його голосу неможливо. Тому на те, щоби набратися сміливості і спробувати відтворити голос Овена перед чужими людьми, мені знадобилося більше тридцяти років.

Моя бабуся, почувши той крик Овена, який вимагав, аби з нього припинили знущатися, була так сильно ним вражена, що згодом покликала мене до себе і промовила: «Мене не цікавить, що ти там - робив із цим бідолашним малюком, змусивши його аж так волати; але якщо ти коли-небудь знову це робитимеш, будь ласка, затисни йому рота долонею». А потім бабуся зненацька спитала: «Ти коли-небудь бачив мишу в мишоловці? Мертву мишу, знаєш, коли в неї перебитий хребет? Я маю на увазі, геть мертву мишу, розумієш? — наполягла бабуся.— Так от, я думаю, що, коли та дохла миша почула би волення цієї дитини, вона ожила би».

І зараз мені здається, що голос Овена Міні був, на правду, голосом усіх коли-небудь убитих мишей, які ожили, жадаючи помсти.

Я зовсім не мав на увазі зобразити свою бабусю нечулою. Вона мала покоївку на ім'я Лідія, яка була родом з Острова Принца Едуарда. Вона готувала їжу і прибирала в нашому будинку впродовж довгих-довгих років. Коли в Лідії виявили рак та ампутували їй праву ногу, бабуся винайняла ще двох покоївок, аби одна з них доглядала за Лідією. Лідія жодного дня більше не працювала. Вона мала власну кімнату й улюблені маршрути пересування нашим величезним будинком, якими їздила у кріслі на коліщатах. Відтепер вона жила з нами «інвалідкою на повному забезпеченні»; моя бабуся розуміла, що й сама може одного дня зробитися так само неспроможною, і хтось на зразок Лідії буде змушений її доглядати. Хлопчики-розсильні та деякі наші гості часто приймали Лідію за мою бабусю — так царствено вона сиділа у своєму візку, тим паче, що вони з бабусею були приблизно однакового віку. Вони щодня разом пили чай і частенько грали у бридж із давніми бабусиними приятельками по жіночому клубу,— із тими самими пані, яким Лідія раніше подавала чай. Навіть тітоньку Марту вражала схожість із моєю бабусею, якої Лідія набула незадовго до своєї смерті. До того ж Лідія мала звичку оголошувати численним відвідувачам і розсильним (із певною ноткою обурення, явно запозиченою в моєї

бабусі): «Я не місус Вілرایт. Я колишня покоївка місус Вілرایт!». Це повідомлялося точнісінько таким самим тоном, яким моя бабуся зазвичай оголошувала незнайомцям, що це її дім, а не «Грейвсендський готель».

Отже, моя бабуся не була позбавлена чуйності. І якщо вона вбиралася у вечірні сукні, коли займалася своїми трояндами, це означало тільки те, що у цих сукнях вона більше не збирається виходити на люди. Вона просто не хотіла, щоби її бачили вдягнуеною абияк навіть у саду. А коли чергова вечірня сукня робилася надто брудною, бабуся просто її викидала. Коли моя мати запропонувала здавати ці сукні до пральні, бабуся скипіла: «Іще чого! Аби там усі собі голову ламали, чим це я таким особливим займалася у цій сукні, що вона так забруднилася?»

Від бабусі я навчився простої істини: логіка — річ умовна.

Однак історія ця має бути про Овена Міні і про те, як я вправлявся в імітації його голосу. Цей мультяшний голосок вплинув на мене навіть більше, ніж владна мудрість моєї бабусі.

Наприкінці бабусиноного життя пам'ять почала її зраджувати. Як і в багатьох людей похилого віку, історії часів її власного дитинства набагато міцніше тримались у неї в голові, ніж недавні епізоди із життя дітей, онуків і правнуків. Що ближчими до сьогодення були події, то важче їй було зберігати їх у пам'яті. «Я пам'ятаю тебе маленьким хлопчиком,— нещодавно сказала вона мені,— та коли дивлюся на тебе зараз, то не впевнена, хто ти такий». Тоді я відповів їй, що інколи і сам не знаю, хто я такий. А в одній із таких розмов я поцікавився, чи пам'ятає вона маленького Овена Міні.

— Того робітника? — перепитала вона.— Із профспілки?

— Ні, Овена Міні,— сказав я.

— Ні,— відповіла вона.— Такого точно не пам'ятаю.

— Із родини, що займалася гранітним бізнесом,— нагадав я.— Гранітний кар'єр Міні, пригадуєш?

— Граніт? — Вона скривилася, мов від кислоти.— Авжеж, ні!

— А може, ти пам'ятаєш його голос? — продовжував чіплятися я до бабусі, якій на той час було вже майже сто років.

Та вона лише заперечливо хитала головою, висловлюючи в такий спосіб своє бажання швидше припинити цю безглузду розмову. А я набирался духу, щоби вперше в житті зімітувати голос Овена.

— Я вимкнув світло в потаємній кімнаті і налякав його,— намагався я оживити в бабусиній пам'яті той випадок.

— Та ти завжди так робив,— байдуже промовила вона.— Ти навіть із Лідією утнув цю штуку, коли вона ще мала обидві ноги.

— «УВІМКНИ СВІТЛО! ЩОСЬ МЕНЕ ТОРКАЄТЬСЯ! УВІМКНИ СВІТЛО! У НЬОГО ЯЗИК! ВОНО ЛИЖЕ МЕНІ ОБЛИЧЧЯ!» — верещав Овен Міні. «Та це ж павутиння, Овене»,— сказав я тоді. «НІ! ВОНО ЗАНАДТО МОКРЕ! ПАВУТИННЯ ТАКИМ НЕ БУВАЄ! ЦЕ ЧИЙСЬ ЯЗИК! УВІМКНИ СВІТЛО!..»

— Припини! — замахала на мене бабуся.— Я згадала, згадала. Господи помилуй, я пам'ятаю,— сказала вона.— Ніколи, чуєш, ніколи не смій так робити!

Отак завдяки бабусі в мене з'явилася впевненість, що я дійсно здатен зімітувати голос Овена Міні. Навіть коли пам'ять її майже остаточно зрадила, бабуся і тоді ще пам'ятала той голос. Чи пам'ятала вона, що Овен Міні зробився знаряддям убивства її молодшої дочки, бабуся мені не казала. Незадовго до своєї смерті вона вже не пам'ятала навіть того, що я прийняв англіканство й емігрував до Канади.

• • •

Якщо скористатися термінологією бабусі, Міні ніколи не належали до «мейфлаверської зграї». Їхній рід не походив від перших переселенців, і жодних родинних зв'язків між ними і Джоном Адамсом{7} не

простежувалося. Міні були нащадками пізнішої хвилі іммігрантів — вони належали до бостонських ірландців. Їхня родина переїхала до Нью-Гемпшира з Бостона (того, що ніколи не мав з Англією нічого спільного); перед тим вони мешкали в Конкорді (так само в Нью-Гемпширі) та у Барі (штат Вермонт) у значно більш «пролетарських місцинах», аніж Грейвсенд. Моя бабуся вважала, що будь-яка робота під землею або в кар'єрі є уділом тих, хто звик плазувати, і ті, хто цим займається, більше схожі на кротів, аніж на людей. Стосовно ж родини Міні, то ніхто з них не вирізнявся кротячим зростом, окрім Овена.

Та у відповідь на всі дурнуваті фокуси, що ми виробляли з Овеном, сам він розіграв нас лише один-єдиний раз. Нам дозволялося купатися в одному з кар'єрів його батька — але лише за умови, що робитимемо ми це по черзі, міцно обв'язавшись навколо талії мотузкою.

Нормально купатись у тих кар'єрах,— так, аби донесхочу поплавати і попірнати,— ніхто не міг, адже подейкували, що в них глибоко, як в океані, і практично так само холодно навіть у розпалі літа. Вода там стояла чорна й нерухома, наче нафтове озеро. Щойно ми в неї занурювалися, як нас змушувало вискакувати назад на берег відчуття цієї безмірної глибини,— страх того, що підстерігає на самому дні, страх від думки про те, чи є там узагалі дно.

На обв'язуванні мотузкою наполягав містер Міні — батько Овена; він також наполягав, аби ми купалися по одному й недовго — туди і назад. Таким було одне з небагатьох установлених дорослими в моєму дитинстві правил, якого ніхто й ніколи не порушував, окрім одного--єдиного разу, коли це зробив сам Овен. Жоден із нас не наважувався порушити заборону; нікому не спадало на думку відв'язати мотузку й пірнути в незвідану глибину без будь-якої гарантії, що у випадку чого його зможуть врятувати.

Та одного погожого серпневого дня Овен Міні під водою відв'язав від себе мотузку та пірнув. І поки ми всі чекали, що він от-от випірне, Овен непомітно для нас підплив до розщелини на протилежному скелястому березі і сховався в ній. Не дочекавшись його появи на поверхні, ми почали витягати мотузку. Ми вже давно звикли до того, що він майже нічого не важить, і відмовлялися вірити своїм рукам, які

казали нам, що на іншому кінці мотузки нікого немає. Ми не вірили, що він зник аж доти, доки з води не випірнув розбухлий вузол. Яка ж тиша тоді настала! Тільки краплі стікали з обвислого кінця мотузки і зривалися у воду.

Ніхто не вигукнув його імені; ніхто з нас його не покликав; ніхто не пірнув у воду, щоби його відшукати. У тій воді все одно неможливо було хоч щось побачити! Я звик тішити себе думкою, що ми врешті-решт все одно кинулися би у воду — якби Овен дав нам іще хоч декілька секунд, аби зібратися з духом. Але він уже зауважив нашу реакцію, оцінивши її як надто мляву та байдужу. Він вплив із розщелини у скелі на протилежному березі і легко, ніби водяний клоп, ковзаючи поверхнею води, почав наближатися до нас, перетинаючи ту страшну яму, дно якої,— а ми були у цьому впевнені,— розташовувалося десь у самому центрі землі. Він підплив до нас і виліз на берег злий, як тисяча чортів. Таким розлюченим ми Овена ще ніколи не бачили.

— І ЧОГО ВИ, ЦІКАВО, ЧЕКАЛИ? — вигукнув він.— АЖ КОЛИ З'ЯВЛЯТЬСЯ БУЛЬБАШКИ? ВИ ДУМАЄТЕ, ЩО Я РИБА, ЧИ ЯКИЙСЬ РАК? НІХТО НАВІТЬ НЕ ЗБИРАВСЯ МЕНЕ ШУКАТИ, ТАК?

— Ти нас налякав, Овене,— сказав хтось.

Ми всі були занадто перестрашені, аби захищатися, якщо слово «захищатися» взагалі може вважатися доречним у випадку Овена.

— ВИ ДОЗВОЛИЛИ МЕНІ ПОТОНУТИ! — сказав він.— І НІЧОГО НЕ ЗРОБИЛИ! ВИ НАВІТЬ НЕ СПРОБУВАЛИ ЩОСЬ ЗРОБИТИ! ВИ ПРОСТО СТОЯЛИ І ДИВИЛИСЯ, ЯК Я ГИНУ! ВВАЖАЙТЕ, ЩО Я ВЖЕ МЕРТВИЙ, ЯСНО? — волав він.— ТАК І ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ СОБІ: ВИ СПОКІЙНО ДАЛИ МЕНІ ЗАГИНУТИ!

• • •

Що я пам'ятаю краще за все, так це недільну школу при єпископальній церкві. Овен і я були там новачками. Коли мама одружилася з іншим чоловіком, із яким познайомилася в потязі, ми з нею змінили церкву. Ми залишили конгрегаціоналістів, аби перейти до церкви мого прийомного батька,— мама казала, що він був єпископалом, і хоча я жодного разу не бачив ніяких свідчень того, що він ревно дотримується єпископальних обрядів, мама наполягала на тому, щоби ми перейшли до його церкви. Ця зміна сильно стривожила бабусю, адже ми, Вілрайти, ходили до конгрегаціоналістської церкви ще відтоді, як розпрощалися з пуританством («від тих самих часів, як ми майже покінчили зі своїм пуританством» казала бабуся, бо, на її думку, пуританізм ніколи остаточно не втрачав впливу на Вілрайтів). Дехто з Вілрайтів — і не тільки батько-засновник нашого роду — самі належали до духовенства; у минулому столітті то було духовенство конгрегаціоналістської церкви. А ще ця зміна дуже засмутила нашого пастора, превелебного Льюїса Мерріла; він, як-не-як, мене хрестив, а тепер просто нетямився від печалі, коли думав про те, що його хор залишиться без чудового голосу моєї мами. Містер Мерріл знав її ще юною дівчиною і, як мама постійно повторювала, всіляко її підтримував, коли вона, як завжди спокійно та доброзичливо, оголосила, що таємниця мого зачаття нікого не стосується.

Як далі з'ясується, ця зміна церкви й мені далася не легкою ціною. Та Овен, коли хотів напустити таємничості, мав звичку натякати на щось таке жахливе і страшне, що про це навіть і згадувати не можна. Він, якщо йому вірити, поміняв церкву, щоби втекти від католиків,— точніше, це його батько втік від католиків і пішов їм наперекір, коли віддав Овена до недільної школи, щоби той пройшов конфірмацію уже в єпископальній церкві. Немає нічого особливого в тому, що конгрегаціоналіст переходить до єпископалів, казав мені Овен, це просто крок нагору, до більш складної обрядовості, до всіх цих «фокусів-покусів», як він це називав. Для католика ж перехід до єпископальної церкви означає не просто відмову від «фокусів-рокусів»; цим переходом можна накликати на себе вічне прокляття. Овен похмуро натякав на те, що його батько, без сумніву, буде проклятий через те, що затіяв цей перехід, але, з іншого боку, католики

завдали їхній родині НЕВИМОВНОЇ ГАНЬБИ, чим непросто образили його батька й матір.

Коли я починав скаржитися на те, що під час єпископальної служби потрібно ставати на коліна,— а для мене це було новиною, не згадуючи вже про численні літанії та декламації символу віри,— Овен відповідав, що я ще багато чого не знаю. Католики, мовляв, не лише стають навколішки та бурмочуть літанії без упину,— вони до того обставили обрядами будь-яку спробу звернутися до Бога, що заважають йому, Овенові, молитися — заважають поговорити з Богом, як він висловився, «напрямую». А чого варта та ж таки сповідь! Я, бачте, скаржуся, що треба ставати на коліна, а що я знаю про виповідання своїх гріхів? Овен запевняв, що неминучість сповіді для католиків так тиснула на нього, що він часто навмисне робив щось негарне, аби потім отримати відпущення гріхів.

— Але це ж ідіотизм,— казав я, й Овен погоджувався.

«А через що сталося те непорозуміння між католицькою церквою і містером Міні?» — часто запитував я. Але Овен жодного разу мені й не відповів. Нічого вже неможливо виправити, повторював він щоразу. Все, що він міг сказати, зводилося до одного: НЕВИМОВНА ГАНЬБА.

Імовірно, мій смуток із приводу переходу з конгрегаціоналістської до єпископальної церкви та ще й на фоні задоволення Овена, який втік від католиків, був побічною причиною того, що я отримував таке величезне задоволення, коли піднімав його в повітря. Як я зараз розумію, ми всі тоді були винні, бо вважали, ніби Овен існує тільки для нашої втіхи; але в моєму випадку провина, гадаю, полягала ще й у тому, що я йому заздрих, й особливо у стінах єпископальної церкви. Схоже, що моя участь у знущаннях з Овена в єпископальній недільній школі мала щось спільне з помстою: він вірив у Бога дужче за мене, і хоча я відчував це завжди, саме у церкві це моє почуття загострювалося. Я недолюблював єпископалів: судячи з усього, вони вірили дужче або, можливо, вірили у щось значно більше, ніж конгрегаціоналісти; а оскільки моя власна віра була дуже слабкою, із

конгрегаціоналістами мені було комфортніше, адже вони вимагають мінімальної участі від вірян.

Овенові єпископали теж не подобалися, та їх він недолюблював набагато менше, ніж католиків; на його думку, у тих і в тих віра була слабкішою за його власну,— але католики більше, ніж єпископали, втручалися в його переконання та духовну практику. Овен був моїм найкращим другом, а своїм найкращим друзям ми вибачаємо несхожість із нами. І лише тоді, коли ми опинилися в одній недільній школі та в одній церкві, я хоч-не-хоч мусив визнати, що віра мого товариша була набагато ґрунтовнішою та міцнішою, якщо не більш догматичною за все те, із чим мені випадало стикатися раніше як у конгрегаціоналістській, так і в єпископальній церкві.

Недільної школи при конгрегаціоналістській церкві я зовсім не пам'ятаю, хоча мама казала, що там я завжди багато їв, як у самій школі, так і під час різноманітних урочистостей для парафіян. Я дуже туманно пригадую сидр і печиво, натомість дуже чітко — із надзвичайною ясністю морозного зимового дня — пам'ятаю білу, обшиту деревом церкву, чорний годинник на вежі і службу, що завжди проводилася на другому поверсі, із яскравим освітленням і в невимушеній атмосфері. За високими вікнами виднілися гілки височезних дерев. А от у єпископальній церкві, навпаки, служби проводилися в напівпідвальних сутінках. Ця церква була побудована з каменю, там скрізь тхнуло затхлістю, наче в льосі, всюди громадилося багато старовинного дерев'яного начиння, похмуро поблискувало тьмяне золото органних труб, а крізь химерні строкаті вітражі не можна було побачити жодної гілочки.

Коли я скаржився на церкву, то були звичайні дитячі скарги на клаустрофобію та нудьгу, саме це діти часто відчують у релігійних спорудах. Але невдоволення Овена мало релігійне підґрунтя. «КОЖНА ЛЮДИНА ВІРУЄ ПО-СВОЄМУ,— казав Овен Міні.— ЩО ПОГАНОВОГО В ЦЕРКВІ — ТАК ЦЕ СЛУЖБА. СЛУЖБА ПРОВОДИТЬСЯ ДЛЯ ВЕЛИКОЇ КІЛЬКОСТІ ЛЮДЕЙ. ЯК ТІЛЬКИ МЕНІ ПОЧИНАЄ ПОДОБАТИСЯ СПІВАТИ ГІМН, УСІ ВЖЕ ПАДАЮТЬ НА КОЛІНА Й ПОЧИНАЮТЬ МОЛИТИСЯ.ТА ЩОЙНО

Я ПРИСЛУХАЮСЯ ДО МОЛИТВИ, ЯК УСІ ПІДХОПЛЮЮТЬСЯ І ПОЧИНАЮТЬ СПІВАТИ. А ОТ ХОЧА БИ ВЗЯТИ ТУ ДУРНУВАТУ ПРОПОВІДЬ — НУ ЯКИЙ ВОНА МАЄ СТОСУНОК ДО БОГА? ХТО МОЖЕ ЗНАТИ, ЩО БОГ НАСПРАВДІ ДУМАЄ ПРО ПОТОЧНІ ПОДІЇ? І КОГО ЦЕ ХВИЛЮЄ?»

На всі такого роду скарги, як і на інші, подібні до них, я міг відповісти лише тим, що підхоплював Овена і здіймав його над головою.

• • •

«Ти занадто часто дражниш Овена», — казала, бувало, мені мама, хоча я не пригадую, щоби занадто часто його дражнив, якщо не брати до уваги нашої звички піднімати його в недільній школі. Можливо мати мала на увазі, що я не хотів зрозуміти, наскільки серйозним був Овен Міні, якого міг серйозно образити будь-який жарт. Та й то сказати, це ж він прочитав «Історію Грейвсенда», коли йому ще не виповнилося навіть десяти років, а ця робота не кожному під силу — принаймні так просто таку книжку не прочитаєш. А ще він прочитав Біблію — не в десять років, звичайно, але повністю!

А ще ж було питання про вступ до Грейвсендської академії. Взагалі-то питання про вступ до неї теоретично поставало перед кожним хлопчиком, народженим у Грейвсенді, адже дівчаток у той час туди не приймали. Та я і в початковій, і в середній школі навчався не дуже добре, і хоча бабуся мала змогу сплачувати за моє навчання в академії, мені все одно довелося би залишитись у загальноосвітній школі, якби мама не одружилася з викладачем академії, який мене офіційно всиновив. Діти викладачів, — професорські синки, як нас називали, — автоматично отримували право навчатися в академії.

Яку полегкість, напевно, це принесло моїй бабусі, яка все життя страждала від того, що її власні діти не могли вступити до Грейвсендської академії, бо були дівчатками. Моя мама та тітонька Марта закінчили звичайну загальноосвітню школу; із Грейвсендською академією вони були пов'язані тільки у старших класах через своїх «кавалерів». Хоча тітонька Марта і цим зуміла скористатися

з найкращою для себе вигодою, адже одружилася з юнаком, який там навчався (одним із тих небагатьох, хто так і не віддав переваги моїй мамі), тож мої двоюрідні брати, як діти випускника академії, потім також отримали право навчатись у цьому закладі для обраних. (Щоправда, моїй єдиній двоюрідній сестрі родинний зв'язок із випускником академії ніяких привілеїв не приніс, але про це пізніше.)

Проте Овен Міні міг цілком розраховувати на вступ до Грейвсендської академії: він блискуче навчався у школі, і всім було зрозуміло, що його радо приймуть до академії. Варто було лише подати заяву, і його негайно зарахували би на навчання; ба більше: він би отримав повну стипендію, адже гранітовидобувна компанія його батька ніколи не процвітала, і родичі не змогли би сплачувати за його навчання. І от одного разу, коли мама везла нас із Овеном на пляж,— а нам обом тоді було по десять років,— вона сказала:

— Сподіваюся, Овене, ти й далі допомагатимеш Джонні з уроками, адже в академії домашні завдання будуть набагато важчими, особливо для Джонні.

— АЛЕ Я НЕ ЗБИРАЮСЯ ДО АКАДЕМІЇ,— сказав Овен.

— Авжеж, ти туди збираєшся! — вигукнула мама.— Ти найкращий учень у Нью-Гемпширі, а може, й у всій країні!

— АКАДЕМІЇ НЕ ДЛЯ ТАКИХ, ЯК Я,— відповів на це Овен.— ДЛЯ ТАКИХ, ЯК Я, Є ЗВИЧАЙНІ МУНІЦИПАЛЬНІ ШКОЛИ.

Спочатку я на якусь мить подумав, що він має на увазі, ніби муніципальні школи призначені для таких, як він, тобто для людей надзвичайно маленького зросту. Але мама набагато швидше за мене зметикувала, що він насправді намагався сказати.

— Ти отримаєш повну стипендію, Овене. Сподіваюся, твої батьки про це знають. Ти навчатимешся в академії зовсім безкоштовно.

— ТАМ ПОТРІБНО ЩОДНЯ НОСИТИ ФОРМУ, ПІДЖАК І КРАВАТКУ,— сказав Овен.— А НА ПІДЖАКИ ТА КРАВАТКИ

СТИПЕНДІЙ НЕ ДАЮТЬ.

— Усе це можна організувати, Овене,— заперечила мама, і я зрозумів це так, що організовуватиме це все вона сама: коли ніхто інший цього не зробить, моя мама купить йому будь-які піджаки та краватки, які тільки можуть знадобитися.

— ТАМ ІЩЕ БУДУТЬ ПОТРІБНІ РІЗНІ ПАРАДНІ СОРОЧКИ І ЧЕРЕВИКИ,— не вгавав Овен.— КОЛИ ХОДИШ ДО ШКОЛИ З БАГАТИМИ ДІТЬМИ, НЕ ДУЖЕ-ТО ХОЧЕТЬСЯ БУТИ СХОЖИМ НА ЇХНЬОГО СЛУЖНИКА.

Зараз я припускаю, що моя мати могла розчути у цьому зауваженні колючу пролетарську інтонацію містера Міні.

— Усе, що потрібно, Овене,— сказала мама.— Усе буде залагоджено.

Ми в той момент їхали через Рай і саме проминали унітаріанську церкву, а вітер з океану того дня дув досить сильно. Якийсь чоловік віз на тачці купу покрівельної дранки, насилу її втримуючи, щоби не здуло вітром; драбина, приставлена до даху ризниці, також готова була от-от впасти. Чоловікові явно був потрібен помічник або, принаймні, ще одна пара рук.

— ПОТРІБНО ЗУПИНИТИСЬ І ДОПОМОГТИ ЙОМУ,— запропонував Овен, але мама так захопилася розмовою, що нічого незвичайного за вікном не помітила.

— Може, мені варто поговорити про це із твоїми батьками, як думаєш, Овене, це допоможе? — запитала моя мати.

— А ЩЕ ТРАНСПОРТНЕ ПИТАННЯ,— сказав Овен.— ДО МУНІЦИПАЛЬНОЇ ШКОЛИ МОЖНА ЇЗДИТИ АВТОБУСОМ, А ЯК ДОБИРАТИСЯ ДО АКАДЕМІЇ? ВИ ЖЕ ЗНАЄТЕ, ЩО Я ЖИВУ ЗА МІСТОМ. І ЯК Я ЇЗДИТИМУ НА НАВЧАННЯ? МАЮ НА УВАЗІ, ЯКЩО Я НЕ БУДУ ЖИТИ В ГУРТОЖИТКУ, ТО ЯК ПОТРАПЛЯТИМУ НА УРОКИ? І НА ЧОМУ МЕНІ ПОВЕРТАТИСЯ ДОДОМУ? АДЖЕ БАТЬКИ НІЗАЩО НЕ ДОЗВОЛЯТЬ МЕНІ ЖИТИ

В ГУРТОЖИТКУ. ЇМ ТРЕБА, ЩОБИ Я БУВ ЩОВЕЧОРА ВДОМА. ТА Й УЗАГАЛІ, ГУРТОЖИТОК — ЦЕ ЗЛО. ЯК УЧНІ, ЯКІ НОЧУЮТЬ НЕ В АКАДЕМІЇ, ДОБИРАЮТЬСЯ ТУДИ ВРАНЦІ, А ПОТІМ ДОДОМУ? — запитав він.

— Хто-небудь відвозить їх автівкою,— відповіла мама.— Я би могла тебе підвозити, Овене, поки ти не отримаєш водійські права.

— НІ, НІЧОГО НЕ ВИЙДЕ,— заперечив Овен.— МІЙ БАТЬКО ЗАНАДТО ЗАЙНЯТИЙ. А МОЯ МАМА НЕ ВОДИТЬ АВТІВКУ.

Місіс Міні не лише не водила автівку,— і ми з мамою це чудово знали. Вона взагалі не виходила з дому. Навіть улітку вікна їхнього будинку залишалися міцно зачиненими: Овен якось пояснив, що його мати має алергію на пил. Будь-якої пори року місіс Міні сиділа в будинку за не дуже прозорим віконним склом, подряпаним дрібними гранітними шматочками з кар'єру. Вона надівала на голову старі авіаторські навушники з обірваними дротами, бо не могла терпіти гуркоту врубової машини та вищання різців, що вгризались у скелю. У ті дні, коли в кар'єрі влаштовували вибухи, вона на повну гучність вмикала програвач, і тоді з їхнього дому долинали звуки джазу. Часом — коли вибух був особливо потужним або динаміт закладали близько від будинку — голка програвача перестрибувала на декілька доріжок уперед.

До крамниць за покупками завжди їздив містер Міні. Він відвозив Овена до недільної школи, а потім забирав його після занять, хоча сам службу в єпископальній церкві ніколи не відвідував. Очевидно, аби помститися католикам, достатньо було відправляти туди Овена; а сам містер Міні або вважав свою присутність на церковних відправах зайвою, оскільки вже й так, на його думку, достатньо виклично повівся з католицьким духовенством, або ж завдана йому образа виявилася такою болючою, що він зробився глухим до релігійних впливів будь-якої церкви.

Моя мама знала, що він був так само нечулим і стосовно Грейвсендської академії. «Спочатку мають іти інтереси міста,— сказав він одного разу на засіданні міської ради,— а вже потім — їхні

інтереси». Тоді йшлося про прохання керівників академії розширити русло нашої річки і поглибити фарватер Сквамскотта, щоби покращити гребну трасу для команди Грейвсендської академії. Річ була в тім, що студентські човни вже декілька разів застрягали в мулистій драговині під час відпливу. Ділянка берега, за рахунок якої можна було розширити русло, являла собою болотистий мис, що затоплювався приливами та прилягав до кар'єру Міні. То була геть негодяща земля, але нею володів містер Міні, і його обурювало те, що академія хоче забрати її у нього «просто заради забави», як він висловився.

— Але ж ми тут говоримо про багнюку, а не про граніт,— зауважив представник академії.

— А я товкмачу про нас і про них! — розлючено викрикнув містер Міні, і це засідання увійшло в історію. Варто сказати, що для того, щоби засідання міської ради Грейвсенда увійшло в історію, достатньо було добрячої сварки. Сквамскотт розширили; канал прорили. Місто вирішило, що коли там просто багнюка, то не має найменшого значення, кому ця багнюка належить.

— Овене, ти будеш навчатися в академії і все, жодних відмовок,— наполягала моя мати.— Якщо кому й місце у пристойній школі — то це тобі. Адже цю академію і створювали для таких, як ти,— для кого ж іще?

— МИ ВТРАТИЛИ НАГОДУ ЗРОБИТИ ДОБРУ СПРАВУ,— похмуро сказав Овен.— ТОЙ ЧОЛОВІК, ЯКИЙ ЛАГОДИВ ДАХ ЦЕРКВИ... ЙОМУ СЛІД БУЛО ДОПОМОГТИ.

— Не сперечайся зі мною, Овене,— не вгавала моя мама.— Ти навчатимешся в академії, хай навіть мені для цього доведеться тебе всиновити. Я готова тебе викрасти, якщо знадобиться! — підсумувала вона.

Але такого впертюха, як Овен, ще світ не бачив. Ми проїхали цілу милю, перш ніж він відповів:

— НІ, НІЧОГО ІЗ ЦЬОГО НЕ ВИЙДЕ.

• • •

Ґрейвсендську академію заснував 1781 року превелебний Емері Герд — перший послідовник найпершого в Америці Вілрайта, який поділяв його непересічні переконання. Герд був бездітним пуританином і володів, за свідченням Волла, «ораторським даром, здатним переконувати в перевагах Ученості та її благодійній здатності виховувати в людях Доброчесність і Благочестя». Цікаво, що превелебний містер Герд сказав би про Овена Міні? Герд бажав створити таку академію, із якої «юнак, якого звинуватили в поганому впливі на однолітків, підлягає відрахуванню протягом години»; він засновував академію, у якій кожен учень «працюватиме не покладаючи рук і в трудах цих старанно вчитиметься».

Що ж до грошей, які залишилися після цього в містера Герда, то він використав їх на «просвіту індіанців і на навернення їх у християнську віру». На схилі років превелебний містер Герд, який завжди ревно стежив за тим, аби Ґрейвсендська академія виконувала своє благочестиве та любе Господові призначення, прославився тим, що цілими днями прогулювався вздовж Вотер-стріт у центрі містечка й вишукував юних порушників: молодих людей, які забували знімати перед ним капелюха, та юних леді, які забували присідати перед ним у реверансі. У відповідь на подібне порушення Емері Герд залюбки ділився з тими молодими людьми крихтами своєї премудрості. Варто сказати, що під кінець життя від його премудрості дійсно залишилися тільки крихти.

Я спостерігав, як подібним же чином по крихті втрачає розум моя бабуса. Коли вона була вже настільки старою, що не пам'ятала майже нічого,— ні мене, ні, тим паче, Овена Міні,— вона іноді раптом починала дорікати всім, хто був тоді з нею поряд.

— Чому ніхто не знімає капелюха? — із гірким зітханням і слізьми в голосі нарікала вона.— Поверніть поклони! — наполегливо вимагала вона.— Поверніть реверанси!

— Не хвилюйся, бабусю, все ще буде,— втішав я її.

КУПИТИ